

Дневник патријарха Арсенија III Чарнојевића о путовању у Јерусалим 1682/83.

АРСЕНИЈЕ БОЖИЈОМ МИЛОШЋУ АРХЕПИСКОП ПЕЊКИ И СВИХ СРБА И БУГАРА И ДРУГИХ ЗЕМАЉА ПАТРИЈАРХ

Овде пак почињем описивати путовање када пођох у свети град Јерусалим.

Боже, у име твоје, спаси и помози и удостоји видети свети град Јерусалим и поконити се живоносном Гробу твојом и посетиоцем бити свих светих места твојих, по којима пречисте ноге твоје путовања чињаху. А ти, милостиви Владико, пут стопама нашим управи и гресима нашим опроштај даруј.

И узех са собом у службу попа Саву и архиђакон Данила и спахију Вељка. И у друштву ми би светопочившег и најближег господина Максима патријарха служителъ и егзарх кир Висарион, и поп Василије, и Захарије, и хаџи Стефан по други пут, и из места Пећи хаџи Вулета.

И тако хвалу свеноћну уздасмо Христу Богу и светим угодницима његовим у Светој и Великој цркви. И браћу благослових са сузама и опроштај учинисмо.

Потом устасмо изјутра месеца септембра и дођосмо у Шашковац трећи дан. И тамо нађох духовника Христофора из манастира Раче. Пође и он са нама на поклоњење Часном и животворном Гробу Христовом.

И устасмо из Шашковца године 7191., а од рођења Христовог 1682. месеца септембра шестог.

И пођосмо на конак у село Златаре. И ту нас кметови лепо примише са чашћу и љубав показаше. Да су благословени!

Конак 2. у селу близу града Скопља. И ту нам дође Христофор, ђакон скопског владике кир Теофана, и донесе нам част са љубављу. Многа им лета!

А ујутру пођосмо покрај Скопља. И ту нас срете митрополит кир Теофан са грађанима својим и са чашћу. И ту их све благословисмо и вратисмо их сваког својој кући. А владика кир Теофан узе са собом попа Никона и Ђору у службу и пође са нама на поклоњење Божијем Гробу, а са њима из Скопља неки људи. И пођосмо на пут свој.

Конак 3. у селу Младо Нагоричано. И дочекаше нас кметови лепо и потребно све донеше изобилно. И одавде вратисмо проигумана кир Стефана и остале који нас с њим проводише.

Конак 4. учинисмо у Славишком пољу, у селу Радибужду. И то поље изобилно је у свему потребном. И добро нам би.

Конак 5. у Паланци, у Кривој Реци, у метоху манастирском. И ту харч даде игуман кир Герасим Осоговски, и обећа да ће поћи са нама на поклоњење Светом Гробу, и учини му ђаво пакост, и не пође.

Конак 6. у селу Грамжданима. И ти село веома украшено различитим воћем и водом изобилно. Поп стар, а кметови неуки и непокорни. И препираху се са попом

пред нама. И те ноћи паде у селу један дом и беше бука немала. И бејасмо у ужасу. И овде дође владика кратовски и штипски кир Ананија и донесе част: винце, јабуке и лубенице за потребу.

Конак 7. у месту Дупници, у дому владике кир Висариона. И љубазно нас прими и угости довољно свим пријатним. И проведосмо ту две ноћи и изјутра пођосмо. И с нама владика кир Висарион пође на поклоњење живоносном Гробу Господњем. И велики плач остави старици матери својој.

Конак 8. у месту Самокову, опет у ћелији владичиној. И ту нас лепо хришћани дочекаше и потребно све донесоше. И проведосмо и други дан, на уздање Часног Крста. И свету агиазму учиних, и окрописмо се, и све хришћане благослових.

Конак 9. у нарочитом селу Сестрима. И ту хришћани и ортаци усрдно све примише и љубав показаше. И све потребно довољно донеше и нахранише све изобилно. Бог да их прости! И изјутра у суботу дне ортак кир Раја Србин приреди у дому свом велику гозбу и сазва све хације и угости све достојно. И проведосмо цео дан до вечери. И велику част добисмо. И изјутра сви заједно пођосмо до реке. И одатле вратих служитеље наше: егзарха Теодосија и попа Јефрема и још неке спахије који нас беху пратили. А ми пођосмо даље, Господу Богу славу одајући.

Конак 10. у Татар Пазарцику, у неком турском двору великом и веома украшеном, за дивљење. И ту попови и хришћански варошки част донеше различиту и многоврсну. И ту чекасмо ортака Рају један дан, док не дође и пође са нама на поклоњење Светом и живоносном Гробу Божијем. И сакуписмо се сви и би друштва доброг и великог и одатле одрешисмо кесе за харч. И ту неко украде Јакову Скопљанину пушку. А ми пођосмо на свој пут.

Конак 11. у великом месту Филипима у Македонији. И покрај места тог река Марица тече, и на њој мост велики има. И преноћисмо у великом, оловом покривеном хану. И ту има много хришћана и великих бољара Грка. И ту дође поп Димитрије из Пештере и одлучи поћи са нама у друштву. И овде подранисмо изјутра низ Марицу по тами.

Конак 12. у селу бугарском Кајалија. И ту нађосмо за аспирице свега доста. И отимају се Бугарке о путнике и зову:

"Ела овамо, подобро је!"

И би нам конак у хаџи Јована. И сам рече:

"Пошао сам на хаџилук са четрдесет невоља, а дошао сам са седамдесет."

И ту заборави на поп Захарија нож.

Конак 13. у Узунцеву. Ту хан и џамија и имарети велики. Све покривено оловом, али кућа мало и све рђаве. Због неке клетве све лоше откада је.

Конак 14. Пођосмо из Узунцева и остависмо друм велики налево. И иђасмо донекле други путем кроз шибље. И дођосмо на гроб храброг Угљеше, брата Вукашина краља, и отуд сиђосмо низбрдо на реку. И ту мост од камена велики и леп. И варош мала, и хан леп и велики. И у средини велико кубе. И ту узесмо потребно, хлеба и вина и грожђа. И то се зове Харманлија. И дођосмо у село турско, зове се Ебибче. Ту је све лоше: и ханови, и сено, и зоб, а вина ни капи, али доста бозе и лубеница. И беше уочи турског Бајрама.

Конак 15. Пођосмо касабу која се зове Ћуприлија и Мустаф Паша. И пређосмо мост на Марици, велик и здање чудно. Има османаест сводова. И хан, и џамија и имарет тог паше, све покривено оловом и један рад. Био цар турски и искао да му поклони задужбину. И не поклонио паша. И цар није хтео преко тог моста прећи, него реку прејахао и злу клетву и срамоту оставио: да се чини зло насред моста тог, где је натпис, сваког петка и до данас, што је срамно рећи.

И тог дана дођосмо у град велики Дренопоље. И коначисмо у великом и чудесном хану, зове се Ајши кадунин хан. И има велику авлију и два шедрвана. И ту скупо вино и ракија због забаране. И рибе много и лепе: сомови, и шарани, и штуре и других много врста, и јефтино – ока по дванаест аспри. Хлеб леп, а грозђа и свакојаког воћа велико мноштво. И ту је велики мост од камена. Зове се Махал ћуприја, где се састале две реке, Тунџа и Марица. И преко тог моста ни један турски цар неће да пређе због гордости, јер је здање хришћанина. И ту су велике и чудесне палате царева, и султана Селима џамија, велика и пречудна здања – таквих нема ни у Цариграду. На четири угла четири минарета, веома висока, и на њима по три викала решеткаста. И кажу да има дванаест цркава грчких и којима и до данас поју. И ту кирију ханџији платисмо. Архиђакон Данило заборави ми дивит; цена његова двадесет гроша. И када изађосмо из места у поље, тада се вратише да покушају наћи изгубљено, и не нађоше ништа. И једва нас с вечери стигоше. И тај дан прођосмо варош звану Апса. И ту хан велик и џамија и имарети Мехмед паше Соколовића, све оловом покривено.

Конак 16. у Ески Бабу. И велике ханове прођосмо, а у неке лоше ханиће падосмо. И близу велике џамије има једна црква, давнашње здање, и порушило се веома. И ту почива преподобни Никола војник, који у сну виде виђење док је грчки цар Никифор ишао ратовати са Бугарима, као што пише у Прологу. И пођох са онима који су са мном били видети гробницу светог. И поклонисмо се тужног срца, јер су му Турци на главу завили чалму. И изнад гробнице стоји његов лук стрелни, веома велик, и стег који ношаше са собом.

Конак 17. у вароши званој Бргаз. И ту хан велик и леп, и шедрван. И четири чесме теку из шедрвана. И у имарету шедрван испреплетен у бакру. И џамија велика, сва прекривена оловом. И ћуприја на реци велика и лепа, од камена. И то је све здање Мехмед паше Соколовића. И задужбину велику учинио – сваког дана за вечеру по свим кућама да се дају хлеб и чорба путницима. И нама принеше по обичају, али не једосмо. И пођосмо и видесмо царева палате и вртове, који су ту веома дивни и красни. И један хоџа нас проводи и објашњава све. И те ноћи за нама дођоше разбојници и пажљиво нас ухођаху и посматраху свеколико, јер смераху напасти нас на путу, али помоћу Божијом и заузимањем Богоматере сачуване бејасмо од тих подмуклих ловаца.

Конак 18. Прођосмо Калиштран. И ту има хан велики, и варош и царев сарај нов и голем и предиван. И тог дана дођосмо у месту Чорлу. Место велико а ханови рђави. И ханџија зао и лукав. Потурчио се из рода јерменског. И лошу зоб нам продаде. И то место је на брду. И раније је био град тврд. И ту има царевих палата великих и лепих. И садашњи цар воду довео у то место и развео на много извора. И порез наметнуо 600 кеса, причају. И ту се винца не нађе ниоткуд, ни доброг ни лошег. И би нужда велика међу нама и невоља душевна. Пише воду врућу и не желећи. И пошћаху у среду добро. И негодоваху јаросно, али место то савршено.

Конак 19. у граду Силиврији. И тај град, стар и славан, од древних је градова, покрај мора и велик. И у њему бораве многи народи и хришћани Грци. И кажу да има осамнаест цркава побожних. И у Митрополији је глава светог мученика Агатоника. И говоре да у том граду мучења поднесе. И место велико и лепо. И осим града тог, ханови велики, и свега доста. И бродовима пристаниште велико. И према острву морском је мост велики, има 33 свода. И ту имају цареве палате, нове . . .

**Писмо патријарха Арсенија III Чарнојевића
руском бољарину Теодору Васиљевичу Головину
написано месеца октобра 29. дан, 1705. године.**

Арсеније Божјом милошћу архиепископ пећки и свих Срба и Бугара и читавог Илирика патријарх.

Правоверни и добродни господине, његовог царског пресветлог величанства велики бољарине, Теодоре Васиљевичу Головине, а нама по Духу светоме сине вољени!

Телесно здравље и дуговечно живљење, а највише душевно спасење од вишњег творца, спаситеља нашега Христе, вашем благородију желим и наше архипастирске смерности молитве и благослове шаљем. Нека ти Господ да и у садашњем животу да нађеш све душевне жеље, а у небеском и бесмртном да добијеш она добра која је примио Бог онима што га воле – власти достојну вашу узвишеност. Јер иако је наша смиреност у овој узбурканости великој, иако смо држани свакодневним бедама, ипак још није исушен врх нашега кандилија. Овлаженом оквашењу у послатој слици мастилом, вашем чинодостојанству супроставити се нисмо желели. Преко посланог посланика, брата нашег по светим тајнама, преосвећеног митрополита петоцрквеног кир Јефрема из царствујућег великог града Москве, потанко разумесмо о вашем власти достојном господарству. Руке на висину прострех и сузама седине своје омочих, из дубине срца уздахнух и свесилном Богу у крепости завапих: "Благословен јеси, Господе Боже вишњи, који над животом и смрћу имаш власт". Благословен Бог који је вашем чинодостојанству мирног живота време даровао. И у будуће нека ти Господ да много година и заједно са домаћим ти по пути изданцима и читавог славног вашег двора сабору.

После овога ако би хтело величанство ваше хитрошћу нашега ума да разуме о овдашњем нашем пребивању и свих православних хришћана што се налазе овде под влашћу римскога старешинства, по Божијем допуштењу због грехова наших, то јест неки део православних хришћана који је избегао озлобљења агаренских чеда и уселио се у ове угарске крајеве. Затим, ђаво који мрзи добра засеја међу Угарима свој кукољ и израсте међу њима трње неправде и одатле се роди међусобни рат са ћесаром. Пошто нас опет сустиже љута зима, да су многих правоверних, како свештеника тако и мирјана, многа тела, старих и младића са децом – мачевима за јело била.

Дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом од места до места, као лађа на пучини великог океана брзамо, чекајући када ће заћи сунце и преклонити се дан и проћи тамна ноћ и зимска беда што над нама лежи. Јер нема онога који нас саветује и од туге што нас ослобађа. Мука наша удвостручи се и рекох са сузама:

"Докле ћеш нас, Господе, заборављати до краја, докле ће се наоружавати на имање твоје?"

Устани, Господе, зашто спиш, зашто лице твоје, Боже наш, окрећеш од нас?

И опет васкрсни, Господе, помози нам имена твојега ради!"

Тако свагда ридање ридању додајемо и ниоткуда помоћи не можемо добити. Са свим нашим осиротелим народом словеносрпских синова, од првих па до последњих, како духовних тако и световних, народа свакога чина што постоји, смерно и покорно и скрушено сузно мољење опште сви чинимо господству вашем. Мојсејствуј нам, као роду израиљћанском у Египту, пред његовим најнепобеднијим и августејшим монархством, јер знамо да у одважности не оскудеваш. Завршавајући ово, дакле, богато ме у милосрђу и силноме Богу препоручујем власти достојну вашу узвишеност.

Месеца октобра 29. дан, 1705. године.